

УДК 177.2:316.485.26

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.9>

ПРАКТИКИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ¹

Світлана Вовк

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
кафедра політології і міжнародних відносин
вул. Івана Банка, 3, 36003, м. Полтава, Україна*

Стаття присвячена аналізу практики протидії інформаційної агресії росії, яка є ключовим елементом сучасної російсько-української війни. У роботі підкреслюється, що інформаційна агресія Росії спрямована на маніпулювання громадською думкою, підтримку довіри до державних інституцій, створення соціальної напруги та загальну дестабілізацію українського суспільства. Автор досліджує сучасні стратегії протидії дезінформації, серед яких особлива увага приділяється розвитку медіаграмотності, формуванню інформаційної культури громадян та зміцненню інституційної сприйнятливості незалежних медіа.

У статті обґрунтовано необхідність комплексного підходу до подолання інформаційних загроз. Визначено, що ключовими елементами інформаційної безпеки є критичне мислення, медіаграмотність, розвиток незалежних засобів масової інформації, запобігання кібератакам та вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки. Акцентується увага на ролях незалежних ЗМІ, які в умовах війни виступають як інструмент правдивого інформування громадськості та міжнародної спільноти. Розглянуто інноваційні технології, такі як штучний інтелект, які можуть бути використані для ідентифікації дезінформації та фейкових новин.

Автор аналізує проблеми, з якими стикаються українські медіа, зокрема, фінансові труднощі, дезінформаційний тиск з боку Росії та стійкості забезпечення об'єктивності в умовах воєнного часу. Визначено важливість міжнародної підтримки українських ЗМІ через грантові програми, краудфандинг та інші механізми. Особливо увага приділена залученню громадян до протидії інформаційній агресії через освітні програми з медіаграмотності, які сприяють зміцненню їхньої здатності розпізнавати дезінформацію.

У висновках підкреслено, що формування стійкості українського суспільства до інформаційних загроз вимагає спільних зусиль державних інституцій, громадянського суспільства, незалежних медіа та міжнародних партнерів. Впровадження системних стратегій інформаційної безпеки є ключовим фактором захисту демократичних цінностей, національної безпеки та стабільності в Україні.

Ключові слова: інформаційна агресія, медіаграмотність, дезінформація, інформаційна безпека, незалежні медіа, національна безпека.

Постановка проблеми. Актуальність розгляду питання протидії російській інформаційній агресії з боку України в умовах російсько-української війни обумовлена низкою факторів. Інформаційна агресія виступає ключовим інструментом у веденні війни з боку російської федерації, яка використовує пропаганду для маніпулювання громадською думкою не лише в Україні, але й у міжнародному масштабі.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Наукові дослідження з проблеми протидії інформаційній агресії демонструють важливість комплексного підходу до цієї проблеми (Ванда Н., Горбань Ю., Олійник О., Каганець І., Мірошніченко В., Міський В.,

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

Соколенко В., Стичинська А., Терепищій С.). Вивчення інструментів, якими Російська Федерація веде інформаційну війну, вказує на активне використання пропаганди, соціальних медіа, ботів та інших засобів для маніпуляції громадською думкою як в Україні, так і на міжнародному рівні. Останнє становить пряму загрозу демократичним процесам та національній безпеці багатьох країн.

Дослідження підкреслюють важливість формування стійкості до інформаційних загроз через розвиток медіаграмотності та критичного мислення громадян.

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасних практик протидії інформаційній агресії Російської Федерації в умовах російсько-української війни. Стаття спрямована на дослідження ефективних стратегій, що використовуються для боротьби з дезінформаційними кампаніями, які загрожують національній безпеці, демократичним процесам і стабільності українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Російська інформаційна агресія спрямована на зниження довіри до українських владних структур, розпалювання міжетнічних конфліктів та загальну дестабілізацію ситуації в країні, що несе ризик зниження обороноздатності України. «...російська федерація активно використовує різні канали комунікації, включаючи соціальні медіа, залучаючи для цього як живу людську силу, так і інтернетботи, для впливу на громадську думку в інших країнах. Це створює загрозу для розвитку демократичних процесів та національної безпеки країн...» [11, с. 112]. У зв'язку з цим, розвиток і впровадження ефективних практик протидії інформаційній агресії є важливим завданням для України.

Ефективні стратегії протидії інформаційній агресії включають комплексні заходи на державному, інституційному та громадянському рівнях, які спрямовані на формування інформаційної культури українського суспільства. Умовами формування інформаційної культури можна окреслити наступні аспекти:

- «– цілісність, неперервність і системність розвитку інформаційної культури;
- побудова змісту та структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань і основних компонентів інформаційної культури;
- організація інформаційного середовища, що стимулює до критичного сприймання інформації та творчої інформаційної діяльності;
- формування відповідального ставлення до поширення інформації;
- залучення громадян до інтенсивної інформаційної діяльності та створення професійно значущих інформаційних продуктів у процесі вивчення різних видів діяльності» [1, с. 60].

Формування інформаційної культури суспільства вимагає від української влади систематичної і комплексної стратегії на рівні держави у взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Так, незалежність та професіоналізм ЗМІ відіграють визначальну роль у протидії інформаційній російській агресії в Україні. Сучасне інформаційне середовище засноване на постійному потоці новин та інформації, яка може бути використана як засіб маніпуляції та впливу на суспільство. У цьому контексті, ключовими факторами є ефективна комунікація, фактична перевірка інформації та здатність розрізняти дезінформацію від правдивої інформації. Професійна робота ЗМІ, спрямована на висвітлення подій та аналіз суспільно-політичної ситуації, є важливим чинником формування об'єктивної картини світу серед громадян. Незалежність редакцій від політичних або комерційних впливів дозволяє забезпечити об'єктивність та достовірність інформації, що подається громадськості. Але «...обставини воєнного часу ставлять особливі вимоги до роботи журналістів. З одного боку, інтереси безпеки держави, захисту цивільних осіб та військових можуть

мати перевагу над правами на доступ до інформації, свободу слова та вираження поглядів. З іншого боку, вільні ЗМІ та свобода слова в Україні є не тільки наріжним каменем демократії, а й додатковим фактором українського спротиву – незалежні ЗМІ та журналісти можуть чітко окреслити наявні проблеми і наблизити їхнє вирішення. Якісна робота журналістів дозволяє доносити до українців та іноземців справжню картину війни в Україні та забезпечувати підтримку багатьох країн світу» [2].

Незалежні ЗМІ змушені працювати в умовах постійного потоку дезінформації та пропаганди з боку Росії, що ускладнює процес надання об'єктивної та перевіреної інформації. Російська дезінформаційна кампанія спрямована на підрив довіри до незалежних медіа, дискредитацію їхньої діяльності та поширення фейкових новин.

В умовах війни незалежні ЗМІ часто стикаються з фінансовими труднощами, викликаними скороченням доходів від реклами та обмеженими можливостями залучення фінансової підтримки, що ускладнює їхню роботу, обмежує можливості для розвитку та знижує якість наданих інформаційних послуг. «Російське вторгнення фактично зупинило на початку економіку, а, значить, і рекламний ринок. Відповідно, багато медіа підприємств змушені були будувати нові моделі власного фінансування, майже з нуля. Та, навіть, саме існування багатьох ЗМІ, без реклами і економіко-політичної підтримки, які мають багаточисну історію, стало під питанням...» [9, с. 119].

Незважаючи на складнощі, українські ЗМІ змогли адаптуватися та знайти альтернативні способи фінансування. В першу чергу, це гранти міжнародних організацій, які надавали фінансову підтримку незалежній журналістиці з метою розвитку медіаграмотності, підвищення кібербезпеки та проведення журналістських розслідувань:

«– Міжнародний фонд захисту журналістів (International Press Institute – IPI) – фонд надає гранти для журналістів та медіа організацій, які опинилися під тиском через свою журналістську роботу;

– Фонд розвитку засобів масової інформації (Media Development Investment Fund – MDIF) – надає фінансову підтримку незалежним медіа компаніям України. Вони можуть надавати гранти на розвиток журналістських проєктів, впровадження нових технологій та інші потреби;

– Міжнародний фонд захисту журналістів (International Fund for Public Interest Media – IFPIM) – фонд, створений UNESCO, пропонує гранти для медіа проєктів, спрямованих свободи слова та доступу до незалежної інформації

– Міжнародний фонд «Відродження» (Renaissance Foundation) – надає гранти на підтримку медіа проєктів, спрямованих на підвищення якості журналістики та зміцнення роль громадянського суспільства» [9].

Багато українських ЗМІ звернулися до громадян за підтримкою через платформи краудфандингу, що дозволило залучити фінансові ресурси безпосередньо від аудиторії, що сприяло збереженню незалежності медіа та забезпеченню їхньої фінансової стабільності. Деякі українські ЗМІ застосували клубну модель фінансування (membership), навколо видання формується спільнота читачів, які регулярно читають видання та готові підтримати його діяльність фінансово. «Наприклад «Українська правда» успішно запустила «Клуб УП», а спільнота «The Ukrainians» наразі об'єднує вже близько 4 тисяч прихильників» [5].

Запровадження підписки на ексклюзивний контент стало ще одним важливим джерелом доходів для українських ЗМІ. Введення платного доступу до аналітичних статей, репортажів та інших матеріалів дозволило залучити додаткові кошти від користувачів, які цінують якісну журналістику. Співпраця з бізнесом через корпоративні партнерства (спонсорство, розміщення нативної реклами та інші форми взаємодії, які не порушують

редакційну незалежність) також стала джерелом фінансової підтримки для медіа. Деякі ЗМІ розширили свої бізнес-моделі, включивши в них продаж власних медіа продуктів та послуг. Як-от: проведення тренінгів, семінарів, створення медіа контенту на замовлення, а також надання консультаційних послуг у сфері комунікацій. Значну роль у фінансовій підтримці українських ЗМІ відіграла українська діаспора. Грошові пожертви та інші форми підтримки від українців за кордоном сприяли збереженню медіа, що активно висвітлювали події війни та інформували міжнародну спільноту про ситуацію в Україні.

Окреслені заходи дозволили українським медіа продовжити свою діяльність, забезпечуючи суспільство важливою та об'єктивною інформацією в умовах війни.

Здатність розпізнавати дезінформацію та фейкові новини стає ключовою для громадян у контексті постійного потоку інформації з різних джерел. Розвиток медіаграмотності серед населення, а також підвищення уваги до джерел та авторитетності інформації стають важливими завданнями для суспільства. Оскільки «...за дослідженням ГО «Детектор медіа», третина українців визначає правдивість інформації інтуїтивно, а кожен четвертий довіряє новині, якщо та не суперечить його світогляду» [8]. Згідно з дослідженнями «...аспекти медіаграмотності охоплюють: 1) відчуття комфорту з усіма наявними медіа (від газет до віртуальних спільнот); 2) активне використання медіа, наприклад, через інтерактивне телебачення, використання пошукових систем в інтернеті або участь у віртуальних спільнотах; 3) використання потенціалу медіа для доступу до культури, міжкультурного діалогу, навчання та повсякденного застосування (наприклад, через бібліотеки); 4) усвідомлення авторських прав, які є важливими для «культури законності», особливо для молодого покоління в його подвійній ролі споживачів та виробників контенту; 5) творче використання медіа; 6) розуміння медійної економіки; 7) критичний підхід до медіа щодо якості та точності контенту (здатність оцінювати інформацію, взаємодія з рекламою в різних медіа, розумне використання пошукових систем)» [3].

Медіаграмотність громадян є ключовим аспектом у забезпеченні інформаційної безпеки та стійкості суспільства, особливо в умовах війни. Медіаграмотність допомагає громадянам розпізнавати неправдиву інформацію та знижує вплив ворожих інформаційних кампаній. Здатність критично оцінювати джерела інформації та перевіряти факти є дієвим інструментом у боротьбі з дезінформацією. Медіаграмотне суспільство здатне протистояти спробам інформаційного впливу з боку ворога, що сприяє зміцненню національної безпеки. Усвідомлення громадянами методів та цілей інформаційної агресії допомагає їм уникати паніки, зберігати спокій та діяти раціонально. Медіаграмотність один з важливих елементів у захисті демократичних цінностей та свобод. «Медіа функціонують як ключовий механізм для трансляції та вивчення демократичних цінностей та принципів Вони сприяють створенню суспільства, яке підтримує відкритий обмін ідеями, критичне мислення, та активні громадські позиції» [12]. Вільний доступ до правдивої інформації та здатність громадян критично мислити сприяють прозорості та підзвітності влади, що допомагає запобігати маніпуляціям та зловживанням з боку політичних та інших впливових сил. «Усе дуже взаємопов'язано: рівень корупції, рівень медіаграмотності, рівень щастя, рівень добробуту» [10].

Такий підхід сприяє побудові стійкого механізму протидії інформаційній агресії та підвищує загальний рівень безпеки в країні. Високий рівень свідомості громадян та готовності критично мислити стають надзвичайно важливими в умовах, коли дезінформація та фейкові новини активно використовуються для маніпулювання громадською думкою. Освіта ж громадян у сфері медіаграмотності є підґрунтям для їхньої здатності розпізнавати дезінформацію та критично аналізувати інформаційні потоки.

Спільна діяльність громадськості, державних інституцій та громадських організацій стає ключовим елементом ефективної протидії інформаційній агресії. Використання соціальних медіа як засобу поширення достовірної інформації та сприяння дискусіям та обміну ідеями може значно зменшити вплив дезінформації та підвищити обізнаність громадськості щодо ситуації в країні. Регулярний обмін інформацією, спільні заходи та ініціативи можуть підсилити роль громадськості в забезпеченні інформаційної безпеки та вплинути на формування об'єктивного інформаційного середовища в країні

Використання технологій та інновацій сприяє протидії інформаційній російській агресії в Україні. Зокрема, штучний інтелект та аналітика даних можуть бути використані для розвідки та аналізу інформації, що циркулює в мережі, з метою виявлення та ідентифікації потенційно дезінформаційних матеріалів. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати великі обсяги даних з медіа та соціальних мереж для виявлення патернів та аномалій, що свідчать про поширення дезінформації. Більше того, такі технології, як FakeCatcher [6], можуть допомогти відслідковувати поширення фейкових зображень та відео, які часто використовуються для маніпуляції громадською думкою. Інноваційні рішення в області кібербезпеки також можуть допомогти в захисті від кібератак, спрямованих на поширення дезінформації або викрадення конфіденційної інформації. Наприклад, системи моніторингу інтернету з використанням штучного інтелекту можуть автоматично виявляти та аналізувати підроблені акаунти та ботів [4], які активно поширюють дезінформацію. Впровадження таких інноваційних рішень може значно підвищити ефективність протидії інформаційній агресії та забезпечити більшу інформаційну безпеку суспільства.

Розвиток імунітету суспільства до кіберзагроз та кібератак важлива складова стратегії протидії інформаційній російській агресії в Україні, оскільки цей процес передбачає великий комплекс заходів з кіберзахисту державних та комерційних інфраструктур з метою запобігання кібератак, що можуть бути використані для поширення дезінформації та нанесення шкоди національній безпеці. Зокрема, це включає вдосконалення технічних засобів захисту, розробку та впровадження високоєфективних алгоритмів виявлення та реагування на кіберзагрози та розробку та вдосконалення відповідних нормативно-правових норм [7].

Однак, наріжним каменем побудови ефективної кібербезпеки є також освіта громадян з питань кібербезпеки. Недостатня свідомість та навички в цій галузі можуть стати слабким місцем, яке може бути використане зловмисниками для здійснення кібератак. Тому важливо проводити систематичну інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, надавати доступну та доступну інформацію щодо основних загроз кібербезпеці, а також навчати практичним навичкам забезпечення особистої безпеки в онлайн-середовищі. Загалом, розвиток імунітету суспільства до кіберзагроз є невід'ємною складовою стратегії протидії інформаційній російській агресії в Україні, що вимагає комплексного підходу, який включає як технічні заходи з кіберзахисту, так і систематичну освіту громадян у сфері кібербезпеки. Тільки такий підхід може забезпечити стійкий захист від кіберзагроз та мінімізувати ризики впливу дезінформації через цифрові канали.

Висновки. Для ефективності протидії російській агресії, українській владі важливо реалізувати наступні напрями: 1) прийняття та вдосконалення відповідного законодавства, спрямованого на запобігання та протидію інформаційній агресії, що може включати законодавчі заборони щодо дезінформації, а також механізми реагування на пропагандистські кампанії; 2) проектування та впровадження спеціалізованих програм з медіаосвіти для різних соціальних та вікових груп населення, як-от: програми, що мають на меті підвищити рівень медіаграмотності серед громадян, зокрема здатність аналізувати та критично оцінювати інформацію; 3) забезпечення умов для незалежних ЗМІ для їхньої роботи, включаючи

фінансову підтримку та захист журналістів від тиску та переслідувань; 4) формування імунітету суспільства до кіберзагроз та кібератак, які можуть бути використані для поширення дезінформації, зокрема і заходи з кіберзахисту державних та комерційних інфраструктур, а також освіта громадян в галузі кібербезпеки.

Список використаної літератури

1. Ванда Н.В. Формування інформаційної культури суспільства. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи. Харків, 2023. <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.12>.
2. Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни: соціологічне дослідження / П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина, В. Яворський; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 56 с.
3. Горбань Ю., Олійник О. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. Україн Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. Український інформаційний простір, (1(13)), 194–205. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300896](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896).
4. Друг чи фейк: як визначити шкідливого бота у соцмережі. URL: <https://fake.net.ua/statti/36-drug-chi-fejk-yak-viznachiti-shkidlivogo-bota-u-sotsmerezhi>.
5. Звідки гроші у медіа? URL: <https://varosh.com.ua/life/zvidky-groshi-u-media-rozprovidayemo-pro-te-yak-chytachi-mozhut-pidtrymaty-ulyublene-vydannya/>
6. Каганець І. Intel представила технологію розпізнавання фейкових відео, згенерованих штучним інтелектом. URL: <https://www.ar25.org/article/intel-predstavyla-tehnologiyu-rozpriznavannya-feykovyh-video-zgenerovanyh-shtuchnym/>
7. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 17 листопада 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. 168 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/59353573-4db8-41ee-805a-c951e1a2b9ce/content>.
8. Медіаграмотність в умовах війни. URL: <https://zakyh.org.ua/index.php/novini/naukova-robota/2570-mediahramotnist-v-umovakh-viiny>.
9. Мірошниченко В. Проблематика фінансування ЗМІ під час воєнного стану та шляхи її вирішення. DIALOG: MEDIASTUDIOS. 29. 2023. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1949159>.
10. Міський В., Соколенко В. «Усе дуже взаємопов'язано: рівень корупції, рівень медіаграмотності, рівень щастя, рівень добробуту». URL: <https://detector.media/mediumy/article/229800/2024-07-19-use-duzhe-vzaiemopovyazano-riven-koruptsii-riven-mediahramotnosti-riven-shchastya-riven-dobrobutu-olga-kravchenko-filtr/>.
11. Сичинська А. Інформаційна агресія російської федерації: виклики та подолання. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 108–112. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/15019/14926>.
12. Терепищій, С. О. (2023). Гармонізація демократичних цінностей і медіаграмотності в українській освіті: виклики внутрішньої міграції після 24 лютого 2022 року. *Культурологічний альманах*, (3), 220–227. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.31>

PRACTICES OF COUNTERING RUSSIA'S INFORMATION AGGRESSION

Svitlana Vovk

*SU "Lugansk Taras Shevchenko National University",
Department of Political Science and International Relations
Ivan Bank St., 3, 36003, Poltava, Ukraine*

The relevance of addressing Ukraine's counteraction against Russian information aggression amidst the ongoing Russian-Ukrainian war is determined by several factors. Information aggression serves as a key tool of warfare employed by the Russian Federation, leveraging propaganda to manipulate public opinion not only in Ukraine but also on an international scale. The article is dedicated to analyzing the practices of counteracting Russia's information aggression, which is a crucial element of the contemporary Russian-Ukrainian war. The study emphasizes that Russian information aggression aims to manipulate public opinion, undermine trust in state institutions, incite social tension, and destabilize Ukrainian society as a whole. The author examines modern strategies to combat disinformation, with particular attention paid to the development of media literacy, the cultivation of citizens' information culture, and the strengthening of the institutional capacity of independent media.

The article substantiates the need for a comprehensive approach to overcoming information threats. It identifies critical thinking, media literacy, the development of independent media, prevention of cyberattacks, and the improvement of information security legislation as key components of information security. Special emphasis is placed on the role of independent media, which, in wartime conditions, act as a tool for truthful informing of the public and the international community. Innovative technologies, such as artificial intelligence, are considered as tools for identifying disinformation and fake news.

The author analyzes the challenges faced by Ukrainian media, including financial difficulties, pressure from Russian disinformation campaigns, and the resilience required to maintain objectivity in wartime conditions. The importance of international support for Ukrainian media through grant programs, crowdfunding, and other mechanisms is highlighted. Particular attention is given to engaging citizens in counteracting information aggression through educational programs on media literacy, which help enhance their ability to recognize disinformation.

In conclusion, it is emphasized that building the resilience of Ukrainian society to information threats requires joint efforts by state institutions, civil society, independent media, and international partners. To effectively counteract Russian aggression, the Ukrainian government must implement the following directions: 1) adoption and improvement of relevant legislation aimed at preventing and countering information aggression, including legislative bans on disinformation and mechanisms for responding to propaganda campaigns; 2) design and implementation of specialized media education programs for various social and age groups, such as programs aimed at increasing citizens' level of media literacy, particularly their ability to analyze and critically evaluate information; 3) ensuring favorable conditions for the operation of independent media, including financial support and protection of journalists from pressure and persecution; and 4) building society's immunity to cyber threats and cyberattacks, which may be used to spread disinformation. This includes measures for cybersecurity of state and commercial infrastructures and citizen education in the field of cybersecurity.

Such measures are vital to countering information aggression, strengthening national security, and upholding democratic values and freedoms.

Key words: information aggression, media literacy, disinformation, information security, independent media, national security.